

POSTANOWIENIE

Dnia 26 czerwca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek

w sprawie z odwołania J. J.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Ł.
o przeliczenie emerytury, o ustalenie zbiegu świadczeń,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 26 czerwca 2020 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 22 listopada 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

- 1. odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej decyzji organu rentowego z dnia 25 stycznia 2017 r., znak ENP(...),**
- 2. w pozostałej części odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 3. zasądza od ubezpieczonego na rzecz organu rentowego kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem zwrotu kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...), wyrokiem z dnia 22 listopada 2018 r., oddalił apelację J.J. od wyroku Sądu Okręgowego w Ł. z dnia 21 lutego 2018 r. oddalającej jego odwołania od dwóch decyzji z dnia 25 stycznia 2017 r., mocą których Zakład Ubezpieczeń Społecznych, [...] Oddział w Ł., dokonał z urzędu przeliczenia wysokości emerytury J. J. od dnia 1 lutego 2017 r. oraz dokonał z urzędu ustalenia wysokości świadczeń wypłacanych w zbiegu od dnia 1 lutego 2017 r. Jednocześnie organ rentowy stwierdził nieprawidłowości związane z wysokością renty z tytułu wypadku przy pracy. Według ustaleń świadczenie od dnia 1 marca 2015 r. było wypłacane w zawyżonej wysokości.

Decyzją z dnia 20 lutego 2017 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, [...] Oddział w Ł. na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 53, dalej jako ustawa o emerytalna), uchylił decyzję z dnia 1 marca 2015 r. oraz decyzję z dnia 1 marca 2016 r. Organ rentowy dokonał ponownego ustalenia wysokości przysługujących wnioskodawcy świadczeń z tytułu prawa do emerytury oraz prawa do renty w związku z wypadkiem przy pracy ze względu na nieprawidłową wysokość przyznanych świadczeń na podstawie uchylonych decyzji. Powyższe nieprawidłowości miały wyniknąć z błędu systemu komputerowego. Odwołanie od tej decyzji złożył pełnomocnik wnioskodawcy, wnosząc jednocześnie o połączenie niniejszej sprawy wraz ze sprawą wywołaną wniesieniem odwołania w sprawie decyzji z dnia 25 stycznia 2017 r. oraz decyzji z dnia 25 stycznia 2017 r. ze względu na tożsamy stan faktyczny i prawny.

Odwołującemu się, z uwagi na wypadek przy pracy z dnia 30 września 1987 r., została przyznana renta inwalidzka z tytułu częściowej niezdolności do pracy. W wyniku złożonego 4 grudnia 2014 r. wniosku o emeryturę organ rentowy wydał decyzję o przyznaniu J. J. emerytury od dnia 1 grudnia 2014 r. Wysokość świadczenia została ustalona w wysokości 2.297,82 zł. Jednocześnie organ rentowy ustalił wysokość świadczeń wypłacanych w zbiegu na podstawie decyzji z dnia 18 grudnia 2014 r. Ich wysokość została ustalona w następującej wysokości: 50% renty (850,98 zł) i 100% emerytury (2.297,82 zł.).

Sądy ustaliły, że organ rentowy przyjął błędną podstawę wymiaru renty. Nieprawidłowa podstawa jej wymiaru została powielona w decyzji dotyczącej waloryzacji renty z dnia 1 marca 2016 r., której wysokość została ustalona w wysokości 22.580,87 zł. Wysokość emerytury po waloryzacji wyniosła 2.339,42 zł. W dniu 25 stycznia 2017 r. organ rentowy dokonał przeliczenia wysokości przyznawanych świadczeń. Na podstawie powyższej decyzji, od 1 lutego 2017 r. wysokość emerytury wnioskodawcy wyniosła 2.297,82 zł. Zgodnie z decyzją z 25 stycznia 2017 r. o ustaleniu świadczeń w zbiegu organ rentowy dokonał ponownego przeliczenia wysokości renty. Zakład Ubezpieczeń Społecznych w wyniku analizy akt ustalił, że wysokość renty od dnia 1 grudnia 2014 r. wyniosła 850,98 zł, zaś z uwagi na waloryzację świadczenia, jego wysokość wyniosła: - od dnia 1 marca 2015 r. - 873,28 zł a od dnia 1 marca 2016 r. - 875,37 zł. Jednocześnie organ rentowy stwierdził nieprawidłowości w zakresie wypłacanych świadczeń od dnia 1 marca 2015 r. ustalając, że były one wypłacane w zawyżonej wysokości.

W sprawie ustalono również, że wnioskodawca nigdy nie zakwestionował wysokości otrzymywanych świadczeń, które były mu wypłacane na podstawie decyzji o waloryzacji renty i wysokości świadczeń w zbiegu z dnia 1 marca 2015 r. oraz z dnia 1 marca 2016 r. mimo tego, iż przez prawie dwa lata otrzymywał świadczenie w kwocie ponad 20.000 zł miesięcznie w sytuacji, kiedy wcześniej nie miał znacząco wyższej waloryzacji świadczenia.

Sąd Apelacyjny uznał, że spór sprowadzał się do prawidłowej wykładni prawa materialnego - art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, który umożliwia ponowne ustalenie prawa do świadczeń, jeżeli po ich przyznaniu zostaną przedłożone nowe dowody lub ujawnione okoliczności istniejące przed ustaleniem prawa, które mają wpływ na prawo do świadczeń, a uzasadnieniem dla ponowienia postępowania jest niezgodność weryfikowanego rozstrzygnięcia z ukształtowaną *ex lege* sytuacją prawną zainteresowanego.

Odwołując się do orzeczeń Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, a także ETPCz, Sąd Apelacyjny przyjął, że nie można powoływać się na prawo do określonej wysokości świadczenia ustalonych błędną decyzją organu rentowego, a więc pomijając, że nie zostały spełnione warunki, od których uzależniona jest wysokość świadczenia.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu drugiej instancji wniósł pełnomocnik odwołującego się, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. We wniosku o przyjęcie jej do rozpoznania wskazał na występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego, formułując pytanie: czy dopuszczalne jest uchylenie prawomocnej decyzji w zakresie praw i obowiązków ubezpieczonego, mimo że wynika to wyłącznie z wadliwego postępowania organu rentowego, do czego nie przyczynił się ubezpieczony, a w sprawie nie zostały przedłożone nowe dowody ani nie ujawniono okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji, które miałyby wpływ na prawo do świadczeń lub na ich wysokość i nie zachodzą inne obiektywne okoliczności uzasadniające dokonywanie zmian ostatecznych i prawomocnych rozstrzygnięć i to ze skutkiem wstecz, co powoduje konieczność zwrotu pobranych już świadczeń.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej odrzucenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Najwyższy, zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny

interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa.

Skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał na istotne zagadnienie prawne, powinien odpowiednio je sformułować, wskazać przepisy prawa, na tle których zagadnienie wyłoniło się oraz przedstawić argumentację jurydyczną uzasadniającą możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczącą o istotności tego zagadnienia. Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało, wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany.

Przepis art. 114 ustawy emerytalnej odnosi się do ponownego ustalania prawa do świadczeń lub ich wysokości. Na jego podstawie organ rentowy upoważniony jest do wydania - na wniosek zainteresowanego lub z urzędu - nowej decyzji w przedmiocie prawa do świadczeń lub ich wysokości po uprawomocnieniu się pierwotnej decyzji, chyba że ustalenia w tym zakresie dokonał organ odwoławczy (sąd), a organ rentowy stwierdza, że prawo do świadczeń nie istnieje lub że świadczenia przysługują w niższej wysokości - w tym przypadku wydanie orzeczenia należy do organu odwoławczego. Możliwość wzruszenia decyzji rentowych polega przede wszystkim na niwelowaniu tzw. wad materialnoprawnych, czyli uchybień organu rentowego w zakresie rozstrzygania o faktach warunkujących nabycie prawa do emerytur i rent albo zaniedbań samych ubezpieczonych wywołanych nieporadnością w dokumentowaniu prawa do świadczeń lub niedostateczną znajomością warunków, od których spełnienia zależy przyznanie uprawnień ubezpieczeniowych.

Innymi słowy ponowne otwarcie sprawy dotyczącej przyznania jednostce świadczenia jest uzasadnione w sytuacji, w której dochodzi do odkrycia błędu organu rentowego, zaś podjęte działania mają na celu jego naprawienie przez pozbawienie jednostkę prawa do nienależnej emerytury (renty). Dlatego zgodnie z powołanym przepisem „ujawnienie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji” obok „przedłożenia nowych dowodów” stanowi przesłankę ponownego ustalenia prawa do świadczeń emerytalno-rentowych lub ich wysokości. Analiza

przepisów prawa ubezpieczeń społecznych prowadzi zaś do wniosku, że użyty w nich zwrot „okoliczności” występuje w dwóch znaczeniach, to jest w znaczeniu okoliczności faktycznych oraz okoliczności sprawy, ustalonych następnie w kolejnym postępowaniu wyjaśniającym prowadzonym przez organ rentowy w sprawie. Kontekst przepisu art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej nie stwarza bowiem podstaw do ograniczenia znaczenia występującego w nim zwrotu „okoliczności” wyłącznie do „okoliczności faktycznych”. Pojęcie „okoliczności” ma szeroki zakres znaczeniowy, obejmując nim ogół wymagań formalnych i materialnoprawnych związanych z ustalaniem decyzją rentową prawa do świadczeń emerytalno-rentowych (zob. wyrok Sadu Najwyższego z dnia 26 lipca 2013 r., III UK 145/12, LEX nr 1408199). Mechanizm przewidziany w tym przepisie ma doprowadzić do zgodności z prawem wysokości renty lub emerytury w sytuacji, kiedy błąd popełni organ rentowy, błąd popełni ubezpieczony, a nawet w sytuacji, kiedy nie popełniono błędu, a ujawniono okoliczności istniejące przed wydaniem tej decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość. Funkcją art. 114 ustawy o emeryturach i rentach jest zmiana treści decyzji organu rentowego sprzecznych z ukształtowanymi z mocy prawa uprawnieniami osób ubezpieczonych.

Zniwelowanie skutków prawnych tego typu decyzji nie następuje jednak *ex nunc*, gdyż - ze względu na nieuzasadnioną wypłatę świadczeń - istnieje potrzeba usunięcia tych skutków za okresy przeszłe. Powinien o tym przesądzić charakter wykrytej nieprawidłowości, tj. przyczynienie się świadczeniobiorcy do utrzymywania się w obrocie prawnym wadliwych (zdezaktualizowanych) rozstrzygnięć rentowych (choćby świadomość, co do wystąpienia okoliczności uniemożliwiających pobieranie świadczenia lub pobieranie go w istotnie zawyżonej wysokości). Zagadnienie to stanowi natomiast element konstrukcyjny instytucji zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń, która różnicuje sankcje za niezasadne pobieranie świadczenia wedle kryterium wiedzy (pouczenia) o braku prawa do pobierania świadczenia lub natężenia złej woli (stopnia zawinienia) przy wprowadzeniu organu rentowego w błąd, w tym realizowaniu uprawnień na skutek „milczącego” wykorzystania błędu wykonawcy zabezpieczenia społecznego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 2018 r., III UK 153/17, LEX nr 2563524). W rozpoznawanej sprawie wnioskodawca zaś przez prawie dwa lata pobierał świadczenie w kwocie ponad 20.000 zł miesięcznie w sytuacji, kiedy wcześniej nie miał znacząco wyższej waloryzacji świadczenia.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania w myśl art. 398⁹ § 2 k.p.c.

Natomiast w odniesieniu do decyzji z dnia 25 stycznia 2017 r., znak: ENP/(...) skarga podlega odrzuceniu z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych skarga kasacyjna jest niedopuszczalna w sprawach o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż pięćdziesiąt tysięcy złotych, a w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych - niższa niż dziesięć tysięcy złotych (art. 398⁶ § 3 k.p.c.). O kosztach procesu rozstrzygnięto na podstawie reguły z art. 98 § 1 k.p.c. i art. 99 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.